

UMUT SARIKAYA'NIN KARİKATÜRLERİNDE KÖROĞLU'NUN YENİDEN YARATIMI

RE-CREATION OF KÖROĞLU IN UMUT SARIKAYA CARTOONS

Berk YILMAZ*

ÖZ: Mizah/karikatür dergileri, yayımlandıkları dönemlerin mizah anlayışını belirleyen ve belgeleyen en önemli unsurlardan biridir. Karikatürler, geçmişten günümüze kadar toplumun neye güldüğünün en canlı örneklerini oluşturmaktadır. Umut Sarıkaya, "Kemik", "Lombak", "Penguen", "Uykusuz" ve "Naber" gibi dergilerde karikatürleri ve mizahî yazıları ile yer almış bir karikatüristtir. Karikatürlerinde insan ilişkilerine, metropollerde ve taşrada gündelik yaşama, toplumsal ve siyasi güncel konulara değinmektedir. Ayrıca yazılarında ve karikatürlerinde Türk halk bilimine göndermeler yapmaktadır. Sarıkaya'nın bu çalışmaya konu olan 4 adet karikatüründe ise Köroğlu anlatıları bulunmaktadır. Bu karikatürlerde "gözleri kör ederek cezalandırma" motifi ve Köroğlu'nun Bolu Beyi ile olan mücadelesi yer almaktadır. Köroğlu, babası ve Bolu Beyi anlatılardaki özelliklerinin tam tersi bir biçimde parodileştirilerek çizilmiştir. Zaman, mekân, kişilerin konuşmalarında, giyimlerinde ve karakter özelliklerindeki uyumsuzluk, bu karikatürlerdeki mizahı oluşturmaktadır. Umut Sarıkaya bu yolla okuyucuda, Köroğlu'nun esas anlatısına merak uyandırmaktadır. Kendi zamanından, mizah okuyucusunun zamanına değişerek gelen Köroğlu'nun yarattığı ilgi, halkbilimi öğelerinin korunması ve sonraki nesillere aktarılması için son derece önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk halkbilimi, mizah, karikatür, Umut Sarıkaya, Köroğlu.

ABSTRACT: Comics and cartoon magazines are one of the most important elements that determine and document the sense of humor of the period in which they were published. Cartoons are the most vivid examples of what society laughs about from past to present. Umut Sarıkaya is a cartoonist who has appeared in magazines such as "Kemik", "Lombak", "Penguen", "Uykusuz" and "Naber" with his cartoons and humorous articles. In his cartoons, he touches on human relations, daily life in metropolises and in the countryside, and current social and political issues. He also makes references to Turkish folklore in his articles and cartoons. There are Köroğlu narratives in Sarıkaya's four cartoons, which are the subject of this study. In these cartoons, there is the motif of "punishment by blinding" and Köroğlu's struggle with the Bolu Bey. Köroğlu has been drawn by parodying his father and Bolu Bey, in the exact opposite of their features in the narratives. The inconsistency in time, place, people's speech, clothing and character traits constitute the humor in these cartoons. In this way, Umut Sarıkaya arouses the reader's curiosity about Köroğlu's main narrative. The interest created by Köroğlu, which has

* Dr.-Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Trabzon - berkylmaz@ktu.edu.tr (Orcid: 0000-0002-6225-6779)

changed from his time to the time of the humor reader, is extremely important for the preservation and passing to the next generations of folklore elements.

Keywords: Turkish folklore, humor, cartoon, Umut Sarıkaya, Koroğlu.

Giriş

Mizah; eğlendirmek, güldürmek gibi amaçlarla çeşitli olayları, kişileri ve içinde bulunulan durumları/halleri gülünç, uyumsuz, tezat, olağandan farklı vb. yönleriyle anlatmak olarak tanımlanabilir. Aziz Nesin (2001: 20), Ferit Öngören (1998: 15), Mehmet Bayrak (2001: 4) gibi isimler mizahın en önemli unsurunun “gülme” olduğunu belirtmekte; Türkçe Sözlük'te ise mizah “gülmece” (2011: 1692) olarak karşılık bulmaktadır. Mizah, çeşitli sanat dalları altında üretilmektedir. Nebi Özdemir, genel anlamda mizahın “yazılı, işitsel, görsel, görsel-işitsel mizah” (2009: 1281) gibi kümelere ayrılarak incelenmesinin bilimsel açıdan daha doğru olduğunu belirtmektedir. Mizahın görsel ürünlerinden biri de karikatürdür.

Türkçe Sözlük'te “insan ve toplumla ilgili her türlü olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim” (2011: 1332) olarak tanımlanan karikatürün tarihini, insanlığın Paleolitik ve Neolitik çağlarındaki abartılı çizgilerle yapılmış, taş üstü gravür resimlerine kadar dayandırmak mümkündür. Karikatürün erken dönem örnekleri, Eski Mısır, Yunan ve Roma'daki yazı, resim ve vazolar, Orta Çağ heykellerinin kabartmaları olarak kabul edilmektedir.

Rönesans Dönemi'nde bir tür portre çizme yöntemi olarak kullanılan karikatür; esas formunu bu dönemden sonra kazanmaya başlamıştır. 15. yüzyılda, Albrecht Dürer ve Leonardo da Vinci gibi isimlerin kimi eskizlerinde yer alan figürlerin bazı organları, abartılı çizgilerle gösterilmektedir (Arık, 1998: 4). 17. yüzyılda ise Annibale Carracci'nin insan portrelerini hayvanlara ya da çeşitli nesnelere benzeterek çizdiği resimler önem kazanmıştır. Karikatür kelimesinin kökeni de Carracci'nin “*Bologna Sanatları*”nın önsözünde geçen, “abartmak, gülünçleştirmek, çarpıtmak” anlamlarına gelen bir sözcük olan “*caricatura*”ya (Şenyapılı, 2003: 14) dayanmaktadır.

1. Türk Mizahında Karikatürün Tarihi

Türk mizah tarihinde ilk karikatürler, Osmanlı Dönemi'nde 1852'de Hovsep Vartaryan Paşa'nın “*Boşboğaz Bir Adam*” isimli Ermenice dergisinde ve 1867'de Arif Arifaki'nin “*İstanbul*” dergisinde yayımlanmıştır. İlk mizah gazetesi özelliği taşıyan “*Diyojen*”in ilk karikatürü Kasım 1871 tarihli sayısında yer almıştır. Ayrıca, Mehmed Tefik'in 1876 yılında yayın hayatına başlayan “*Çaylak*” isimli mizah gazetesinde de karikatürler bulunmaktadır. 1878'de meclisin feshedilmesiyle başlayan süreçte Paris, Cenevre, Kahire, Londra gibi şehirlerde bulunan Jön Türkler tarafından çıkartılan “*Hayal*”, “*İstikbal*”, “*Beberuhi*”, “*Dolap*”, “*Pinti*”, “*Davul*”, “*Hamidiye*” ve “*Tokmak*” gibi dergilerde de karikatür örnekleri mevcuttur. 1908'de II. Meşrutiyet'in

ilanıyla birlikte “Karagöz”, “Eşref”, “Cadalo”, “Kalem”, “Cem”, “Hande”, “Diken”, “Eşek”, “Gavros”, “Lila”, “Zurna” gibi dergilerin yayınlanmasına başlanmıştır. Milli Mücadele yıllarında ise “Gülyüz”, “Peyâm-ı Sabah”, “Babalık” gibi yayınlar Ankara hükümetini ve Kurtuluş Savaşı’nı karikatürleriyle ve yazılarıyla desteklemiştir (Çeviker, 1985: 1093; Öngören, 1998: 60-71; Özdiş, 2010; Varlık, 1985).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, “Karagöz”, “Akbaba”, “Papağan”, “Cem”, “Karikatür”, “Şaka”, “Amcabey”, “Mizah” gibi mizah dergileri yayın hayatına atılmıştır. 1946’da çıkartılmaya başlanan ve yazarları arasında Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz ve Mustafa Mim Uykusuz’un bulunduğu “Markopaşa” ise, Cumhuriyet döneminin ilk siyasî-mizah dergisidir. Çeşitli sebeplerle hakkında pek çok kez dava açılan dergi, “Bizim Marko Paşa”, “Merhum Paşa”, “Malum Paşa” gibi isimlerle yayın hayatına devam etmiş; ancak üzerindeki baskılara dayanamayarak 1950’li yıllarda kapanmıştır. 1950’li yıllarda “41 Buçuk”, “Dolmuş”, “Karakedi”, “Taş”, “Karikatür”; 1960-1980 yılları arası “Tef”, “Pardon”, “Amcabey”, “Akbaba”, “Çarşaf”, “Mikrop” gibi dergiler yayınlanmıştır. 1962 yılında Aziz Nesin’in “Zübük”, 1969 yılında Günaydın gazetesine bağlı mizah eki “Ustura”, 1972 yılında Suavi Süalp’in “Salata” dergileri yayınlamaya başlanmıştır. İlk sayısı 1970 yılında çıkan, Oğuz Aral yönetimindeki “Gırgır” ise yeni karikatürist ve mizah yazarları yetiştirerek dönemindeki mizah dergileri arasında farklı bir konum elde etmiştir (Cantek, 2015: 45; Çatalcalı, 2016: 175-176; Çeviker, 2010: 20-23; Öngören, 1998: 73-105).

1980’li yıllarda ve sonrasında ise Türkiye’deki mizah yayıncılığı, büyük ölçüde “Gırgır” dergisinden yetişen isimler tarafından yürütülmüştür. “Fırt”, “Çarşaf”, “Limon”, “Hıbr”, “HBR Maymun”, “Ustura”, “Dıgıl”, “Deli”, “Pişmiş Kelle”, “Avni”, “Leman”, “Karikatür”, dönemin dergilerine örnek verilebilir. 2002 yılında kurulan “Penguen” dergisi ve 2007 yılında kurulan “Uykusuz” dergileri, 2000’li yılların en önemli mizah yayınlarındandır. Ayrıca “Lemanyak”, “Lombak”, “Leman”, “Bayan Yanı”, “Kemik”, “Naber” gibi dergiler de yakın tarihte yayınlanan mizah dergileri arasındadır (Cantek, 2002: 224; Durgeç, 2009: 108-119; Öngören, 1998: 106-113). 2010’lu yıllardan itibaren sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla okuyucu kitlesinin elektronik yayınlara yönelmesi, baskı masraflarının artması gibi sorunlarla yüzleşen mizah dergilerine, günümüzde büyük ölçüde internet üzerinden ulaşılabilmektedir.

2. Umut Sarıkaya’nın Karikatürlerinde Köroğlu Anlatıları

Umut Sarıkaya¹, “Kemik”, “Lombak”, “Penguen”, “Uykusuz” dergilerinde çizimleri ve mizahî yazıları bulunan, 1980 doğumlu bir karikatüristtir. 2015 yılında bütün içeriği kendisine ait olan “Naber” dergisini yayınlamaya başlamıştır. Sarıkaya, çeşitli dergilerdeki yazılarını “Benim de Söyleyeceklerim Var” başlığı altında üç seri halinde, 2005-2009 ve 2014 yıllarında; karikatürlerini ise “İşimdeyim Gücümdeyim” ismiyle iki

¹ Umut Sarıkaya hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (URL-1)

kitap olarak 2010 ve 2013 yıllarında yayınlamıştır. Karikatürlerinde kadın-erkek, arkadaşlık, aile ve akrabalık gibi ilişki yapıları, büyükşehirde/taşrada yaşam, toplumdaki sınıfsal farklılıklar, kuşaklararası çatışmalardan beslenmekte; sinema, müzik, güncel konular vb. popüler kültüre göndermelerde bulunmaktadır. Hem yazılarında hem farklı dergilerdeki karikatürlerinde Türk halk kültüründen sıkça yararlanmaktadır. İmtiyaz sahibi olduğu Naber dergisi de “Türk halk bilim motiflerini içeren karikatürlere sıkça yer vermesi” (Uygur ve Altıntop Taş, 2020: 615) ile dikkat çekmektedir. Bu motifler arasında türküler, Karacaoğlan, Dede Korkut Hikâyeleri, efeler, âşık/ozan tipleri yer almaktadır. Sarıkaya'nın Köroğlu anlatılarını merkeze alarak çizdiği karikatürler bu çalışmaya konu olmaktadır.

Umut Sarıkaya'nın Köroğlu üzerine çizdiği dört adet karikatür bulunmaktadır. Birinci karikatür “Köroğlu”, ikinci karikatür “Köroğlu Destanı”, üçüncü karikatür “Köroğlu (Son Macera)” başlığını taşımakta; dördüncü karikatür ise başlıksız olarak yer almaktadır. Bu karikatürlerin arasında kurgusal bir bütünlük bulunmamaktadır. Çizerin verdiği isimlendirmeler, birbirini tamamlayan bir hikâyenin parçası gibi gözükse de içeriklerinde bu türden bir özellik mevcut değildir. Karikatürlerin muhtevasında Türk Dünyasındaki Köroğlu varyantları ile Anadolu kollarının ortak motifi olan “gözleri kör ederek cezalandırma”² ve Türk sinemasında³ da işlenen, Köroğlu'nun Bolu Beyi ile olan mücadelesi yer almaktadır⁴. Ancak incelemede bahsi geçen karikatürlerde yalnızca Köroğlu'nun ve atı Kırat'ın adı geçmekte; Köroğlu'na adını veren, babasının gözlerine mil çekilmesi hadisesine karikatürlerde doğrudan yer verilmemektedir.

---

² Zekeriya Karadavut, “Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinde “gözleri kör ederek cezalandırma” hadisesinin tüm Türk Dünyası genelinde ortak bir motif olduğu bilgisini vermektedir (1996: 135-137).

³ Türk Sineması'nda Köroğlu; 1945, 1953, 1963, 1968 ve 1975 yıllarında beyazperdeye yansıtılmıştır (Özgüç, 2012: 44, 69, 156, 268, 450). Bu filmler arasında televizyon kanallarında ve çeşitli dijital platformlarda gösterilmeye devam eden ise Memduh Ün'ün yapımcılığını, Atif Yılmaz'ın yönetmenliğini üstlendiği; başrollerinde Cüneyt Arkın ve Fatma Girik'in bulunduğu 1968 tarihli Köroğlu Çamlıbel'in Aslanı / Kılıçların Zaferi filmidir. Köroğlu'nun Türk sinemasına konu edinilmesi hakkında detaylı bilgi için bk. (Acınan, 2011).

⁴ Köroğlu hakkında Türk Dünyasında pek çok bilimsel çalışma yapılmış; kendisinin tarihte gerçekten yaşayıp yaşamadığı, eğer yaşadıysa bazı kaynakların ve araştırmacıların ifade ettiği şekliyle “şâki” olup olmadığı tartışılmıştır. Metin Ekici, “Türk Dünyasında Köroğlu” başlıklı çalışmasında Köroğlu'nun kimliği üzerine yapılan çalışmalarını değerlendirmiştir. Buna göre Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Fahrettin Kırzioğlu, Dursun Yıldırım, Fikret Türkmen gibi araştırmacılar Köroğlu'nun muhtemelen Orta Asya'da henüz Türk boy birliğinin sağlanmadığı bir dönemde yaşamış eski bir Oğuz-Türkmen kahramanı olduğunu belirtmektedir. Onun kişiliğinde oluşturulan sözlü edebiyat geleneğinin Anadolu ve Azerbaycan sahasında 16-17. yüzyılda yaşanan siyasi gelişmelere paralel olarak destancılık geleneğinde canlı biçimde yaşatıldığını bildirmektedir. Pertev Naili Boratav, Faruk Sümer, V. M. Jirmunskiy gibi araştırmacılar ise Köroğlu'nun 16-17. yüzyılda Anadolu/Azerbaycan sahasında yaşamış ve Celâli isyanlarına katılmış bir “reis” olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Ekici, 2004: 63-100).

Köroğlu üzerine çizilen aşağıdaki karikatürlerin tamamında mizah, uyumsuzluktan doğmaktadır. Aristoteles'in görüşlerine dayanarak geliştirilen uyumsuzluk kuramının temelinde alışılmışın dışında ve beklenmedik olan bir sonuç, durum yer almaktadır. John Morreal'e göre böyle bir sonucun mizah yaratmasının sebebi, "uyumsuzluğun kendisi olarak değil, uyumsuzluğun kavrayışımızla olan ilişkisi"dir (1997: 89-90). Bu durumda uyumsuzluğu kavramak için, o durumun/ sonucun "uyumsuz" olmadan önceki hali hakkında bir bilgiye, deneyime, kültürel bağa sahip olmak gerekmektedir. Anadolu'nun ve Türk Dünyasının tamamının kültürel belleğinde büyük bir yeri bulunan Köroğlu anlatılarının merkeze alındığı söz konusu karikatürlerin bu bağlamda, "sözlü kültürün kodları üzerine inşa edilen metinler olduğunu söylemek mümkündür" (Metin Basat, 2014: 228).

Umut Sarıkaya'nın aşağıdaki karikatürlerinde uyumsuzluk mizahı; zaman, mekân ve karakter özellikleri üzerinden şekillenmektedir. Kendi dönemlere ait kıyafetler giyen, Köroğlu, babası ve Bolu Beyi; giyim mağazası, modern mobilyalarıyla döşenmiş veteriner hekim muayenehanesi ve makam odası gibi, yaşadıkları döneme ait olmayan mekânlarda bulunmaktadır. Kırat'ın kırk gün kapalı kaldığı penceresiz ahır, karlı dağlarla çevrili kırsal bölge gibi, Köroğlu'nun yaşadığı dönemi çağrıştıracak mekânlarda ise günümüzden ait nesnelere olan çikolata kutusu ve gazete görülmektedir. Ayrıca karakterlerin konuşma balonlarında da yaşadıkları zamanlara uyumsuz olarak "sinema", "kot pantolon bedeni", "lazer göz ameliyatı" vb. ifadeler bulunmaktadır.

Karikatürlerde Köroğlu ve babası parodileştirilerek çizilmiştir. İyi bilinen bir yapıtın, eleştirel bir amaçla taklit edilmesi ya da dönüştürülmesiyle komik bir etki yaratması (Aktulum, 2004: 299) olarak tanımlanan "parodileştirme"den bu karikatürlerde; söz konusu kişilerin halk anlatılarındaki özelliklerinden farklı davranışlar göstermesi hususunda yararlanılmıştır. Bu karakterler, Köroğlu anlatılarında övgüyle bahsedilen doğruluk, dürüstlük, kararlılık ve cesaret gibi kahramanlık özelliklerinden oldukça farklı bir biçimde davranmaktadır. Ancak Umut Sarıkaya bunu yaparken anlatıların özünden fazla uzaklaşmamış; örneğin bir karikatürde Köroğlu'nu değiştirirken babasını olduğu gibi bırakmıştır. Çizerin bu tutumunda parodileştirmenin "tahttan indirici bir benzerin yaratılması; aynı dünyanın iç yüzünün ortaya çıkarılması, ters yüz edilmesi" (Bakhtin, 2001: 244) özelliğinin izleri bulunmaktadır. Aşağıda yer alan dört karikatür incelendiğinde, barındırdıkları uyumsuzluk mizahı ve parodileştirilmiş kahramanlar daha iyi anlaşılacaktır.

Görsel 1. (Sarıkaya, 2010: 88)

Birinci karikatür, bant karikatür biçiminde olup “Koroğlu” başlığını taşımaktadır. Başlığın yanında ise karlı dağların önünde, elinde “Bolçi”⁵

⁵ Bolçi, Bolu’nun tescilli çikolata markasıdır. 1998 yılında üretimine başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. (URL-2)

yazan sarı bir kutu bulunan ve kendi döneminin kıyafetleri giyen Koroğlu bulunmaktadır. Başlığın altındaki ilk karede, oldukça zayıf bir atı tutan Koroğlu ve babası gösterilmektedir. Babası, Koroğlu'na sonradan Kırat adını alacak olan atın bakımı ile ilgili öğütler vermektedir. At her gün yedi kere kantaron otuyla kaynatılmış suyla silinecek, yemi ve suyu ölçülü verilecek, iğne deliği kadar bile gün ışığı girmeyecek bir ahırda kırk gün kalacaktır. Bu kırk günün sonunda da güçlenecek ve rengi apak olacaktır. İkinci karede ise Koroğlu, masasında "Bolu Belediyesi" yazılı bir kâğıt bulunan bir veteriner hekim muayenehanesindedir. Veteriner hekim sinirli bir yüz ifadesiyle, babasının öğütlerinin yanlış olduğunu Koroğlu'na anlatmakta; o da bıkkın bir yüz ifadesiyle dinlemektedir. Üçüncü karede Koroğlu, babasına güçlü, besili bir at sunmakta; ilk karede görülen çelimsiz atı da gizlice kovalamaktadır. Baba, güçlü ata dokunarak o zayıf atın, öğütleriyle bu hale geldiğini düşünerek gururlanmakta; Koroğlu'ndan bu ata binerek Bolu Beyi'nin evine gidip onu öldürmesini istemektedir. Dördüncü karede ise babası, Koroğlu'nun Bolu Beyi'ni öldürdüğüne inanarak keyifli bir biçimde gülmekte; Koroğlu ise bir yandan önünde açık duran "Bolçi" markasının çikolata kutusundan yemekte bir yandan babasına cevap vermektedir. Bu esnada da karenin sağ tarafında bulunan, kıyafetlerinden Bolu Beyi olduğu sezdirilen kişiyi ve yanındaki zayıf, çelimsiz atı eliyle gizlice kovalamaktadır.

"Gücün simgesi, özellikle de düşkünün, çaresizin, mazlumun yanında, zulmün karşısında olan bir gücün temsilcisi" (Yakıcı, 2007: 113) olan Koroğlu, bu karikatür bandında, söz konusu özelliklerine zıt bir biçimde davranmaktadır. Babasını kandırarak ilk karedeki zayıf atın yerine görünüşü sağlıklı bir at sunmuş; Bolu Beyi'ni öldürdüğünü söylemiş ama öldürmemiştir. Onun yerine Bolu Beyi'nin yanına gittiğinin göstergesi olarak bu ilin tescilli çikolataları Bolçi'den getirmiştir. Beklenenin aksine, Koroğlu'nun babasının öğütlerini dinlememesi, ona yalan söylemesi, babasının sözlerine kısa cevaplar vererek onu adeta "geçıştirmesi" ve bir yandan çikolata yerken bir yandan da Bolu Beyi'ni ve zayıf atı gizlice kovalaması mizahı oluşturmaktadır. Koroğlu, babası ve veteriner hekimin karikatürlerdeki konuşma balonlarını "soylu bir metnin - örneğin destan-eylemine ya da konusunu olduğu gibi sürdürerek, yani yapıtın temel içeriğini ve anlatsal devinimini değıştirmeden, onu bildik, sıradan, yeni bir biçimde yeniden yazmak" (Aktulum, 2015: 17) olarak tanımlanan alaycı (gülünç) dönüştürüm bağlamında değerlendirmek mümkündür. Umut Sarıkaya, anlatılarda yeri olmayan veteriner hekimi bu karikatür içerisine yerleştirerek; onu, Koroğlu'nun babasının at bakımı bilgilerinin zıttı olarak konuşturmuştur. Argo ve küfürlü bir dille "bilimsel" konuşan hekim, dediklerini yapmamaları halinde atın daha kötü bir duruma geleceğini söylemektedir. Ayrıca Koroğlu'nun babasının, Koroğlu destanında geçen "Tüfek icat oldu mertlik bozuldu" sözüne, sözlü edebiyat ürünlerinin varyant/versiyonlaşmasına ve sözlü kültürün bu "değişkenliği" ile yazılı kültürden ayrılmasına yaptığı göndermelerde de bu türden dönüştürüşümün izleri bulunmaktadır. Yine Koroğlu'nun babası aracılığıyla

yazılı kültür geleneğinin kalıcılık bakımından sözlü kültüre galip geldiği ve sözlü edebiyat ürününün yazıya geçirilmediği müddetçe insani faktörler sebebiyle unutulmaya-değişikliklere uğrayacağına atıf yapılmaktadır.

Görsel 2. (Sarıkaya, 2013: 18)

İkinci karikatür, “Köroğlu Destanı” başlığını taşımaktadır. Bu başlığın bulunduğu karenin sol tarafında karlı dağlar üzerinde bir insan silüeti gözükmekte, sağ tarafında ise “Bolu Haber” gazetesini okuyan Türk kıyafetli bir erkek bulunmaktadır. İlk karede arkasında karlı dağlar bulunan bir bölgede, penceresiz bir ahır bulunmaktadır. Bu ahırın önünde de Köroğlu ve babası konuşmaktadır. Babası, Köroğlu’na ne yaptığını sormakta; Köroğlu da Bolu Beyi’nin beğenmediği atı ışık girmeyen bir ahıra kapattığını, hayvanın böylelikle güçlenip doru bir at olacağını ve Bolu Beyi’nden intikamlarını alacağını söyler. Babası ise sevinçli bir ifadeyle gözlerini lazer yoluyla çizdirdiğini ve Bolu Beyi’nden alınacak intikamın da atın da önemli olmadığını söyler. İkinci karede ise Köroğlu, atı ahırdan çıkartmıştır. Atın yarısının doru yarısının çelimsiz, bozuk bir şekilde olduğunu göstererek onu biraz daha içeride tutmalarını ister. Babası ise sabırsız ve sevinçli bir

ifadeyle atı boş verip salmalarını, gözleri de açılmışken sinemaya “Inception” filmi⁶ izlemeye gitmelerini söyler.

Umur Sarıkaya, ikinci karikatürde mizahı Köroğlu'nun babasının üzerinden geliştirmiştir. Bolu Bey'nden hem kör ettiği gözleri hem at konusundaki bilgisinin önemsenmemesi sebebiyle intikam almakta oldukça kararlı olan baba, gözlerini lazer ameliyatı ile tedavi ettikten sonra; güçlendirmek istediği zayıf attan da intikam alma isteğinden de vazgeçmiştir. Ayrıca bu karikatürde Köroğlu'nun yaşadığı dönemin içindeymiş gibi konuşturulmasına karşın babasının “lazer göz ameliyatı” ve “sinema” gibi modern zamanlara dair unsurlardan bahsetmesi ve argo bir üslup kullanması alaycı (gülünç) dönüştürme bir örnektir. Ayrıca rüyalar aracılığıyla kişinin bilinçaltına etki edip bir düşünceyi/gerçekliği değiştirmeyi konu edinen sinema filmi “Inception” ile Köroğlu Destanı'nda kahramanın babasının gözlerinin, lazer göz ameliyatı neticesinde açılması arasında parodi ilişkisi de bulunmaktadır. Nitekim gözlerinin ameliyat neticesinde “gerçek dünyaya” yeniden açılmasıyla görmeye başlayan baba, zihninde zulmü sona erdirecek olan sembol “Kırat” imajından da vazgeçmiş görünmektedir. Bu tutum okuyucuya bahsi geçen sinema filminde olduğu gibi, büyük bir düşüncenin (zalim Bolu Beyi'ne karşı başkaldırı) bir müdahale neticesinde değiştirilmesinin parodileştirilmiş bir sahnesi şeklinde yansımaktadır.

Görsel 3. (Sarıkaya, 2013: 42)

⁶ Christopher Nolan'ın yönettiği Inception filmi, “Başlangıç” adıyla 30 Temmuz 2010 tarihinde Türkiye'deki sinemalarda gösterime girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. (URL-3)

Üçüncü karikatür “Koroğlu (Son Macera)” başlığını taşımakta, yanında ise “Şehire bir kolins cins mağzası açılmasıyla destan son bulmuştur” notu yer almaktadır. Bu karikatürde Colins Jeans⁷ mağzasında yan yana sıralı üç deneme kabininin içinde Koroğlu, babası ve Kırat görülmektedir. Kabinlerin önünde de mağaza görevlileri bulunmaktadır. Bu görevlilerden birisi de başındaki sorguç benzeri başlığıyla, gergin bir biçimde duran Bolu Beyi olup personel kartında ismi “Bolu” olarak yazılıdır. Baba, Koroğlu’ndan giydiği kotun farklı bir bedenini görevliye sormasını ister. Bu esnada görevliler kendi aralarında, birbirlerine “bey” diye hitap ederek oldukça nazik bir dille konuşmaktadır.

Çizer, üçüncü karikatürde Koroğlu, babası, Kırat ve Bolu Beyi’ne zaman sıçraması yaşatarak kendi dönemlerinden günümüze “uyumsuz” bir biçimde taşımıştır. Karakterlerin başlıkları kendi dönemlerine ait olup diğer kıyafetleri modern özellikler göstermektedir. Hatta Koroğlu ve babası, mağazanın kabinlerinde kot/jean pantolon denemektedir. Anlatılarda halka karşı otoriter tutumu ve Koroğlu’nun babasını haksız yere kör ettirmesiyle güç sahibi bir kimse olan Bolu Beyi, bu karikatürde mağazada satış danışmanı olarak çalışan “Bolu”dur. “Bey”liği ise “zaman” a yenilmiş; mağaza çalışanı olması sebebiyle mesai arkadaşlarının ona yönelttiği bir hitap haline gelmiştir. Yani Bolu Beyi, bu karikatürde kendisinin bir “parodi”sidir.

Görsel 4. (Sarıkaya, 2013: 117)

Dördüncü karikatür, Koroğlu’nu konu alan diğer karikatürlerin aksine başlıksız olarak yer almaktadır. Karede kavuğu ve kaftanıyla Bolu Beyi, makamında oturarak telefonla Koroğlu’nu arayıp Bursa Emniyet

⁷ Colins Jeans, 1983 yılında İstanbul’da kurulmuş olan bir giyim markasıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. (URL-4)

Müdürlüğü'ne atandığı için koçaklamayı değiştirmesini ister. Bu esnada elinde envanter kayıtlarıyla duran bir memur, Bolu Beyi'nin konuşmasını bitirmesini beklemektedir. Umut Sarıkaya bu karikatürde Bolu Beyi'ni geçmişten günümüze taşımış; ancak Köroğlu'nu kendi döneminde bırakmıştır. Bolu Beyi'nin kıyafetleri, başka bir makama tayin olması ve Köroğlu'nu, "geçmiş"i telefonla arayarak koçaklamada değişiklik istemesi karikatür karesi içerisinde zaman ve mekân yönünden uyumsuzluk yaratmaktadır. Koçaklamada istenen değişiklik, ilk karikatürdeki "Tüfek icat oldu mertlik bozuldu" sözüne yapılan göndermeyle benzerlik göstermekte; bu yolla sözlü kültür ürünlerinin zaman içerisinde varyant/versiyonlaşmasına atıfta bulunmaktadır. Anlatılardaki "acımasız" mülki amir Bolu Beyi, resmi görevinin "modern" bir zamanda da devam ettiğini Köroğlu'na "nazik" bir dille telefonda sunmuştur. Ancak karşı taraftan cevap gelmemesinin/ ciddiye alınmamasının bir göstergesi olarak bekletilmiş; üçüncü karikatürdeki haline benzer şekilde "parodi"leştirilmiştir.

Sonuç

Mizah dergileri, yayınlandıkları dönemin güncel ve popüler olaylarından/ kişilerinden yararlanmaktadır. Mizah, ortaya çıktığı toplum ve bu toplumdaki kültürel kodlar gibi geniş bir kaynaktan beslendiği için bu yayınlar aracılığıyla toplumlardaki sosyo-kültürel değişimler izlenebilmektedir. Buna ek olarak mizah dergileri, mevcut kaynaklarını güncel olanla birleştirerek kendi zamanlarının mizah anlayışını şekillendirmekte önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışmada Köroğlu anlatılarının, güncel ve popüler özellikler taşıyan mizah dergilerinde yeniden üretimi halkbilimsel açıdan incelenmektedir. Köroğlu anlatılarının kültürel kodları, Umut Sarıkaya'nın çizdiği dört karikatür aracılığıyla günümüze aktarılmaktadır. Köroğlu'nun kahramanlıkları, babasının erdemi, bilgeliği ve Bolu Beyi'nin zalimliği bu karikatürlerde zaman, mekân, dil noktasında oluşturulan uyumsuzluklarla ve çizerin başvurduğu alaycı (gülünç) dönüştürüşüm, parodileştirme gibi metinlerarası metotlarla mizahî bir özellik kazanmıştır. Ancak çizerin anlatı üzerinde yaptığı bu değişiklikler Köroğlu'nu bağlamından fazlaca uzaklaştırmamıştır. Çünkü karikatürdeki mizahın anlaşılabilmesi için kültürel imgelerin bilinmesi ve kodlarının korunması gerekmektedir. Ayrıca çizer, yukarıda yer alan dört karikatürde içerik olarak bir bütünlük gözetmediği için ortaya tamamen "yeni bir Köroğlu"nun çıktığını söylemek yanlış olacaktır. Örneğin birinci karikatürde Köroğlu, babasının değil veteriner hekimin bilgilerine güvenmektedir; ikinci karikatürde ise babasının Kırat için söylediklerini yerine getirmektedir. Köroğlu'nun babası da birinci karikatürde Bolu Beyi'nden intikamını almak istemekte; ikinci karikatürde ise bu düşüncesinden vazgeçmektedir. Umut Sarıkaya bu dört karikatürde en köklü değişikliği Bolu Beyi üzerinde gerçekleştirmiştir. Birinci ve dördüncü karikatürlerde Bolu Beyi; Köroğlu'nun eliyle işaret ederek kovaladığı, telefondaki istediğini yanıtsız bıraktığı ve ciddiye

almadığı birisi olarak çizilmektedir. Üçüncü karikatürde ise Bolu Beyi bir mağaza görevlisidir, Köroğlu ve babasının karşısında neredeyse “görünmez”dir. Bu doğrultuda söz konusu karikatürlerde, anlatının bağlamından ve sözlü gelenekten esinlenilerek “modern” zamanlarda geçen bir Köroğlu ve Bolu Beyi mücadelesi çizildiğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Umut Sarıkaya'nın Köroğlu karikatürleri, halk anlatısını kendi zamanından mizah yayını okuyucusunun zamanına taşımıştır. Bağlamından ayrılmadan, ancak kahramanlığından ve erdeminden farklı bir biçimde güncellenerek çizilen Köroğlu; bir bakıma esas anlatısına merak uyandırmaktadır. Bu merak unsuru da sözlü kültür öğelerinin yaşatılması için büyük bir önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acınan, B. (2011). *Türk sinemasında Köroğlu destanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aktulum, K. (2004). *Parçalılık- metinlerarasılık*. Ankara: Öteki Yayıncılık.
- Aktulum, K. (2015). Folklorik bir metnin metinlerarası çözümlemesinin temel kavramsal bileşenleri. *Millî Folklor*, 27 (108), 5-17.
- Arık, B. (1998). *Değişen toplum değişen karikatür*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavalın romana, edebiyat teorisinden dil felsefesine seçme yazılar*. (Çev. C. Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bayrak, M. (2001). *Halk gülmecesi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cantek, L. (2002). *Türkiye’de çizgi roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cantek, L. (2015). *Markopaşa: bir mizah ve muhalefet efsanesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çatalcalı, A. (2016). Türkiye’de mizah dergilerinin tarihsel gelişimi. *Medya ve mizah*. (Ed. Kuruoğlu, H. - Boz, M.), (169-183), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çeviker, T. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk karikatürü. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, 1101-1108, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Çeviker, T. (2010). *Karikatürkiye*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Durgeç, P. (2009). *Popüler kültür bağlamında mizah dergilerinin değişen işlevi: Penguen Dergisi*. İzmir: Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ekici, M. (2004). *Türk dünyasında Köroğlu (ilk kol)-inceleme ve metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kar, İ. (1999). *Karikatür sanatı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karadavut, Z. (1996). *Köroğlu’nun zuhuru kolu üzerine mukayeseli bir araştırma (inceleme-metinler)*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Metin Basat, E. (2014). Sözen çizgiye: karikatüristlerin gözünden sözlü anlatılar. *Millî Folklor*, 26 (101), 225-236.

- Morreall, J. (1997). *Gülmeyi ciddiye almak*. (Çev. Kubilay Arsever-Şenar Soyar), İstanbul: İris Yayınları.
- Nesin, A. (2001). *Cumhuriyet dönemi Türk mizahı*. (Haz. Turgut Çeviker), İstanbul: Adam Yayınları.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. yılında Türk mizahı ve hicvi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özdemir, N. (2009). Sanal mizah. *38. ICANAS (Ankara 10-15 Eylül 2007) Bildiri Kitabı*. 1277- 1301, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Özdiş, H. (2010). *Osmanlı mizah basınında batılılaşma ve siyaset*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Özgüç, A. (2012). *Ansiklopedik Türk filmleri sözlüğü*. İstanbul: Horizon International Yayıncılık.
- Özünlü, Ü. (2000). *Gülmecenin dilleri*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Sarıkaya, U. (2010). *İşimdeyim Gücümdeyim-1*. İstanbul: Mürekkep Basın Yayın.
- Sarıkaya, U. (2013). *İşimdeyim Gücümdeyim-2*. İstanbul: Mürekkep Basın Yayın.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, neden, nasıl anlatıyor: karikatür kim, niye çiziyor!?*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uygur, H. K. - Altıntop Taş, G. (2020). Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı karikatür bandının göstergebilimsel bir çözümlemesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (30), 614-635.
- Varlık, M. B. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e mizah. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, 1092-1100, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yakıcı, A. (2007). Halk anlatılarında yer alan Köroğlu tipleri ve Âşık Köroğlu'nun bu tipler arasındaki yeri. *Millî Folklor*, 19 (76), 113-123.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Umut_Sar%C4%B1kaya (Erişim: 06.04.2022)
- URL-2 <https://www.bolci.com.tr/bir-lezzet-hikayesi> (Erişim: 06.04.2022)
- URL-3 https://www.imdb.com/title/tt1375666/?ref=nv_sr_srsrg_0 (Erişim: 06.04.2022)
- URL-4 <https://www.colins.com.tr/t/hakkimizda> (Erişim: 06.04.2022)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.